

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

UMUT KOLOŞ

FOUCAULT, İKTİDAR VE HUKUK
MODERN HUKUKUN SOYBİLİMİ

*Duyalım diye, 'Başarı'nın önemsizliğini haykıran
Asistan Murat Elbay'a...*

İçindekiler

xiii Teşekkür

xv Önsöz

1 Giriş

9 BİRİNCİ BÖLÜM Foucault'nun Ontolojisi ve Metodolojisi

11 Paul-Michel Foucault

15 Michel Foucault ve Ontolojisi

16 Mümkün Deneyimin A Priori Koşulları Olarak Epistemeler

16 Foucault Düşüncesinde Episteme Kavramı ve Epistemeler

16 Kavram

18 Epistemeler

18 Rönesans Çağı ve Benzerlik Epistemesi

22 Klasik Çağ ve Temsil Epistemesi

26 Modern Çağ ve Antropolojik Episteme

30 Epistemik İlişkiler ve Süreksizlik

34 Mevcut Episteme ve Şimdinin Ontolojisi:
Foucault'nun Eleştirel Projesi

38 Michel Foucault ve Metodolojisi

38 Metodolojik Kopuşlar mı? Bütünlüklü Bir Şema mı?

41 Arkeoloji

41 Kavram ve Arkeolojinin Amacı

45 Arkeolojinin Konusu Olarak Söylem

45 Foucault'nun Söylem Kavramı

45 Kavram

51 Foucault'nun Kavramı Konumlandırışı

53 Söylemin Kurucu Kategorisi Olarak

Bir Söylemsel Oluşumun Unsurları

55 Nesneler

56 Sözceler ve Söylemde Özne Konumları

58 Sözce – Söz-Edim İlişkisi

63 Söylemde Özne Konumları

65 Kavramlar

67 Stratejiler

68 Söylemin Düzeni

68 Söylemin Düzenini Sağlayan Dışlama Usulleri

69 Söylemin Düzenini Sağlayan İçsel Usuller

- 73 Soybilim
 - 73 Kavram ve Soybilimin Amacı
 - 77 Soybilim ve Kimi Değini Alanları
 - 77 Soybilim ve Tarih yazımı
 - 82 Soybilim ve Bilgi
 - 85 Soybilim ve İktidar
- 89 İKİNCİ BÖLÜM İktidar Sorunu ve Foucault
 - 91 İktidar Sorunu ve Foucault'da İktidara Giden Yol
 - 91 Genel Olarak
 - 91 Antropoloji ve İktidar
 - 93 Sosyoloji ve İktidar
 - 99 Siyaset Bilimi ve İktidar
 - 104 Hukuk ve İktidar
 - 109 Foucault'nun İktidar Kavramı
 - 110 Foucault'nun İktidar Analizinin Temellendirilmesi
 - 113 İktidar Ontolojisi ve Nominalizm
 - 114 Foucault'nun –Foucault'ya Rağmen– İktidar Ontolojisi: Ayrıcı Bir Girişim
 - 116 Ayrımsal Girişimin İkili Ortaya Konuluşu
 - 116 İktidarın Özcü Formal Ontolojisi
 - 117 İktidarın Değişken Formal Ontolojisi
 - 118 İktidar Tanımının Unsurları
 - 118 İlişki Olma
 - 119 Eylem Üzerinde Eylem Olma
 - 120 Davranışları Yönlendirme
 - 121 Tarihselleştirme ve Pragmatik Nominalizm
 - 124 Foucault'nun İktidar Analizi: İktidarın Özellikleri
 - 125 İktidarın Merkezsizliği
 - 126 İktidarın Sayısız Noktadan Çıkarak İşlemesi
 - 127 İktidarın Eşitsiz İlişkiler İçinde İşlemesi
 - 129 İktidarın Hareketli İlişkiler İçinde İşlemesi
 - 131 İktidar ve Aidiyet
 - 132 Aşağıdan Yukarıya İktidar
 - 134 Materyal İktidar – İçkin Niyetler
 - 136 Pozitif İktidar: Özne ve Hakikat
 - 136 Genel Olarak
 - 138 Descartes ve Kant Bağlamında “Özne İnsan”
 - 138 Descartes
 - 138 Epistemolojiden Ontolojiye
 - 140 Kartezyen Düalizm ve Çifte Ontoloji
 - 143 Kant
 - 144 Epistemoloji ve Üçüncü Yol
 - 148 Akılla Sınırlı Özgürlük
 - 151 Husserl'in Fenomenolojisi

- 156 Nietzsche Parantezi
 - 157 Hakikat İstenci
 - 159 İktidar İstenci
 - 160 Nietzsche’de Hakikat ve Özne
- 163 Foucault’da Özne ve Hakikat
 - 163 Verili Özne ve Keşfedilmeyi Bekleyen Hakikat
 - 163 Verili Özne ve Foucault
 - 165 Keşfedilmeyi Bekleyen Hakikat ve Foucault
 - 166 Kurulu Özne ve İcat Edilen Hakikat – İktidar
 - 167 İktidar Mekanizmaları
 - 168 Özne, Nesne, Hakikat Oyunları
 - 172 Söylemsel Pratikler, Söylemsel Olmayan Pratikler ve Dispositif
 - 175 Sorunsallaştırma, Hakikat Rejimi, İktidar, Nesneleşme ve Özneleşme
 - 180 Özne ve Hakikat ile İktidar Mekanizmaları Üzerine Tartışma Soruları
 - 184 Foucault ve Özgürlük
 - 184 Özneyi Ele Alış ve Özgürlük
 - 185 İktidarın Koşulu ve Desteği Olarak Özgürlük
 - 186 İktidar, Direniş, Özgürlük *versus* Tahakküm, İtaat
- 190 Analiz Edilen İktidarın Kurumsal Ortaya Çıkış Alanları ve İlgili Pratikler
 - 190 Foucault’nun Özgün Alanları Olarak Delilik, Tehlikeli Birey, Cinsellik
 - 190 Delilik – Tımarhane
 - 190 Büyük Kapatılma – Akıldan Yoksunluk Âlemi
 - 193 Tımarhanenin Doğuşu ve Norm Toplumu
 - 193 Tımarhanenin Doğuşu
 - 197 Hekimin Dahli ve Norm Toplumu
 - 200 Tehlikeli Birey – Hapishane
 - 200 Cezalandırma Zihniyetinde Değişim – Tehlikeli Birey
 - 203 Hapishane, Disiplin, Panoptikon
 - 207 Cinsellik – Psikanaliz
 - 207 Cinselliğe Dair: Varsayılan – Olan
 - 212 Cinsellik Dispositifi – Psikanaliz
 - 217 İktidar Bilgi İlişkinin Yeniden Değerlendirilmesi: Karşılıklı İlişkileri İçinde İktidar ve Bilgiden, “İktidar/Bilgi”ye
- 223 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Foucault’nun İktidar Analizinde Hukukun Yeri
 - 225 Modern Öncesi Dönemde Hukukun Yeri: Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli
 - 226 Foucault’nun Hukuk Tanımı

- 227** Foucault ve Modern Öncesi İktidar Döneminde Hukukun Yeri: Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli
 - 227** “Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli” Kavramının Seçiliş Nedeni
 - 227** Devredilip Devralınan Bir Olgu Olarak İktidar
 - 229** Hukuksal İktidarın Kaynağı Olarak Toplum Sözleşmesi
 - 230** Hobbes ve Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli İle İlgisi
 - 231** Foucault’nun Hobbes İlgisi
 - 232** Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli’nin Temel Özellikleri
 - 232** Merkezi İktidar
 - 233** Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli Bakımından Devletin Yeri ve Önemi
 - 233** Monarşik Devlet Konseptinin Hukuk-Söylemsel İktidar Modeli Bakımından Önemi
 - 236** Ortaçağ’dan Moderniteye Kadar Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli’nin Yeri ve Önemi
 - 237** Hukuksal-Söylemsel İktidar Modelinde Hükümlanlığa Örnek Olarak Kral
 - 239** Meşrulaştırma ve İtaatin Sağlanması
 - 242** Negatif İktidar: Yasa(k) Döngüsü
 - 242** Yasak Cinsellikten Hukukun Yasasına
 - 244** Hukukun Yasası ve Austin’e Temas
 - 245** Foucault’nun Hukuk Anlayışının Temas Ettiği Kadarıyla Austin’in Hukuk Yaklaşımı
 - 247** Foucault’nun Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli Bağlamında Hukuka Austinci Yaklaşımı
 - 249** Hukuksal-Söylemsel İktidar Modelinin Açıklayıcılığı
- 251** Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli Bağlamında Özne ve Hakikat Sorunları
 - 251** Özne Sorunu: Uyrak – Hukuksal Özne Dikotomisi
 - 254** Hakikat Sorunu: Sınama ve Soruşturma
 - 254** Sınama – Hakikat
 - 255** Soruşturma – Hakikat
- 258** Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli Bağlamında Hak Sorunu
- 260** Modern İktidarın Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli ile Analiz Edilmesine Yönelen Foucault Eleştirileri
- 264** Modern Dönemde Hukukun Yeri: Dispositif Olarak Hukuk
 - 264** Dispositif Olarak Hukuka Açılan Yol: Modern Dönem İktidarı Olan Biyo-İktidar Kavramı ve Unsurları
 - 264** Foucault’da Biyo-İktidar Kavramı
 - 264** Kavram ve Tarihsel Belirleme
 - 265** Modern Dönem ve Biyo-İktidar İlişkisinin Kurulması

- 267** Kavram Işığında Biyo-İktidarın Unsurları
 - 268** Anatomo-Politika
 - 268** Disiplin Boyutu
 - 270** Anatomo-Politika Bağlamında Norm Boyutu
 - 273** Biyo-Politika
 - 274** Düzenleme ve Güvenlik Boyutu
 - 277** Biyo-Politika Bağlamında Norm Boyutu
- 278** Foucault ve Modern İktidar Döneminde Hukukun Yeri
 - 278** Sorular-Tezler
 - 279** “Hukukun Defedilmesi” Tezi
 - 279** Defetmenin Anlamı ve Defetme Tezinin İddiası
 - 283** Defetme Tezini Destekleyen Foucault Argümanları
 - 283** Disiplinlerin Karşı-Hukuk Oluşu ve Disiplin-Etkin Kolonizasyon
 - 283** Karşı-Hukuk Oluş
 - 286** Disiplin-Etkin Kolonizasyon
 - 288** Yasa-Norm Ayrımı
 - 291** Hukuk-Disiplin-Güvenlik
 - 293** “Foucault’nun Hukuku” Tezi
 - 293** Tez ve İddiası
 - 297** Tez Bağlamında Foucault’da Hukuksal – Hukuk Ayrımı
 - 299** Teze Göre Foucault’da Hukukun Zorunluluğu
 - 300** Foucault’ya Göre Modern Dönemde Hukukun Varlık Sebepleri
 - 300** Zahiri Sebepler
 - 301** Asıl Sebepler
 - 302** Modern Disiplinler ve Normalleştirme Rejimlerinin Gelişimi – Hukukun Yeri
- 304** Tezlerin Değerlendirilmesi ya da Foucault ve Modern Dönemde Hukukun Yeri: “Dispositif Olarak Hukuk”
 - 304** Tezlerin Değerlendirilmesi
 - 306** Dispositif Olarak Hukuk: Kavram
 - 306** Yeniden Dispositif
 - 310** Dispositif Olarak Hukukun Anlamı
 - 314** Dispositif Olarak Hukukun Özellikleri
 - 314** Yasa-Norm İlişkisi
 - 316** Hukuk Pratikleri Esprisi
 - 317** Dispositif Olarak Hukuk Yaklaşımının Ayırt Ediciliği: Hukuksal Pratikler Bağlamında Özne ve Hakikat Sorunları
 - 318** Özne Sorunu: Denetleme ve Öznellik
 - 321** Hakikat Sorunu: İnceleme
 - 324** Hukuksal Pratiklerde Özne ve Hakikat Sorunlarının Bağlılığı

- 328** Dispositif Olarak Hukuk ve Modern Dönemde Hukuka Açılan Somut Yer Olarak Yönetimsellik
 - 328** Yönetimsellik Kavramı ve Yönetimsellik Üçgeni
 - 328** Kavram
 - 330** Yönetimsellik Üçgeni
 - 331** Yönetimsellik Bağlamında Hukuk: Dispositif Olarak Hukukun Yeri
 - 333** Yönetimsellik Bağlamında Devlet: Devletin Yeri ve Devlet-Etkin Kolonizasyon
 - 333** Devletin Yeri
 - 335** Devlet-Etkin Kolonizasyon
 - 337** Devletin Yönetimselleşmesi
- 339** Dispositif Olarak Hukuk Bağlamında Hak Sorunu
- 343** Sonuç
- 355** Kaynakça
- 371** Dizin

Teşekkür

Bu kitap, Michel Foucault’nun provokatif ve zihin kurcalayan eserinin hukuk alanına etkisini amaçlamanın ve dünyada “Foucault ve Hukuk” üzerine yapılagelen tartışmaların ülkemizde yeterince izlenmediği tespitinin sorunsallaştırılması düşünce ve kaygısıyla yazıldı. Böylesi bir kaygının paylaşılması, özelde “Foucault ve Hukuk”, genelde ise “İktidar ve Hukuk” alanlarının önemiyle ilgilidir ve kanaatimce, “İktidar ve Hukuk” ilişkilerine dair söylenecek söz de savunulacak tez de çoktur.

Hata içermekten uzak olamayacak bu çalışmanın nitelik bakımından olası değeri sadece yazarının sarfettiği emeğin sonucu olmaktan ibaret değildir. Öyleyse vücuda gelişinde katkı sunanlara burada teşekkür edilmelidir. Öncelikle, ülkemizde hukuk felsefesi alanında spesifik olarak bir çalışmaya konu olamayan “Foucault ve Hukuk” tartışmalarıyla ilgili çalışmam noktasındaki anlayışından, çalışmayla ilgili titiz okumalarından, çalışmayı ve danışmanlığımı eleştirel sahiplenişinden, iş yükümü hafifletmesinden ve bunların hepsinden önemlisi yaşam çizgimi değiştirmesinden ötürü, sevgili ve güler yüzlü hocam sayın Yasemin Işıқтаç’a çok teşekkür ederim. Ayrıca hocam sayın Mehmet Tevfik Özcan, çalışma konusunun belirlendiği aşamadan itibaren çalışma ile yakından ilgilenmiş ve onun maddi bir varoluş kazanmasında önemli katkılar sunmuştur; burada da teşekkür bir borçtur. Sayın Ferda Keskin, her şeyden önce Foucault ile ilgili düşündükleriyle, yazdıklarıyla, konuştuklarıyla, çevirdikleriyle ve derledikleriyle, kısaca yaptıklarıyla bu çalışma için çok büyük bir öneme sahiptir. Bundan başka kendisinin eleştirileri ve yol gösterici tutumu ufuk açıcı olmayı aşmış ve belirleyici olmuştur. Bana ayırdığı vakitten, ilgisinden ve tüm katkılarından ötürü Ferda Hoca’ya çok teşekkür ederim.

kür ederim. Özellikle siyaset bilimi ile ilgili konularda alâkasını, eleştirilerini ve kitaplarını eksik etmeyen sayın H. Birsen Hekimoğlu'ya ve jürideki katkıları nedeniyle sayın M. Tufan Öğüz'e çok teşekkür ederim.

Ayrıca, hem çalışmayla ilgili başlarını her ağırttığımda beni sabırla dinleyen ve böylece çalışma motivasyonumu arttıran hem de iş yükümle ilgili anlayış gösteren hocam sayın Sevtap Metin'e ve sayın Ülker Yükselbaba'ya teşekkür ederim. Sayın Sercan Gürler çalışmanın son okumalarının yapılmasında, içeriğe ve tashihe yönelik düşünceleriyle ve ayırdığı vakit ile ciddi bir yol arkadaşlığı yapmıştır; kendisine çok teşekkür ederim. Teknik meselelerde sunduğu yardımları için Sayın Halit Uyanık'a ve arka kapak yazısını kaleme alma inceliğini göstererek çorbada tuzunu bulunduran sayın Osman Vahdet İşsevenler'e teşekkür ederim.

Çalışmanın ortaya çıkarılışında, sayılanlar dışında da destekçilerim olmuştur. Herhalde, ismi ilk anılması gereken kişi sayın Faik Ceyhan'dır. Kendisi çalışmanın yazılmasına giden sürece başlamamda son derece etkili olmuştur; teşekkürlerimi kabul etmesini dilerim. Eğer ilkel bir yöntemle, el yazmaları biçiminde ilk halini bulan böyle bir çalışmanın üçte ikisi kısa bir sürede bilgisayara geçirilebildiyse, bunda, hayatın diğer alanlarında bana geçen emeğini bu çalışmada da esirgemeyen H. Aslı Gürcihan'ın yadsınamaz bir katkısı vardır: Varlığı ve emeği için minnetlerimi sunarım! Çalışma yaşantım boyunca ilgisini ve desteğini eksik etmeyen ablam Deniz Koloş'a içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın son okumalarının yapılması sürecinde yardımcı olan sayın Ezgi Kayış'a ve az da olsa kullandığım Fransızca materyallerin bir kısmında yardımlarını gördüğüm sayın Esma Elif Şafak'a teşekkür ederim. Çalışmayla ilgili pek çok kaynağa ulaşmamda yardımları dokunan sayın Feyzullah Tunç'a, sayın Merve Uzun'a, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Kütüphaneler Arası Ödünç Kitap Birimi sevgili çalışanlarına ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi eski müdürü sayın Pervin Delder Bezirci'ye içtenlikle teşekkür ederim.

Eğer hayat uzun bir yolculuksa denizlerde, bu yolculuğun en karanlık anlarında bir ışık, bir can simidi ve yüce bir kule gerekir. Kara deryalarda birer fener olan annem Zöhre Koloş ve babam Ali Koloş: Sizlere sadece bu çalışma boyunca gösterdiğiniz anlayış ve sunduğunuz emek için değil ama varlığınıza evladınız olarak tanıklık etme imkânını bana verdiğiniz için, şükran ve sevgiler...

UMUT KOLOŞ
İstanbul, 2014
kolos@istanbul.edu.tr

Önsöz

Siyaset bilimi veya genel entelektüel dünya için bir figür olarak ilgi çekici olabilen Michel Foucault'nun Türkiye'de, hukuk felsefesi açısından akademik bir çalışmaya ilk kez konu olduğunu belirterek başlamak önemli bir tespit olacaktır. Foucault'nun ilgisini yoğunlaştırdığı ana kavramlara dikkatlice bakıldığında aslında bu noktaların genel olarak hukukla ve özel olarak hukuk felsefesi ile olan yakın ilişkisi açıkça görülebilir. Arkeolojik analize konu ettiği bilgi ve soybilim ile özne ve hakikat sorunları ve özel olarak da iktidar meselesi, hukuk felsefesinin temel konularındandır.

Foucault aykırı, tiz ve farklı frekansta kendi için ve kendine özgü oluşturduğu bir sesle konuşmaktadır. Bu sesin bütünlüğü, belki de bile isteye çoğu kez ulaşılan her yapının yıkılarak yeniden yapılmasına diğer yandan da sorunun çekirdeğinin belli belirsiz ama o derecede kurucu özelliğine atıf yapılan sağlam bir noktaya bağlanmasıdır. Metinleri dağınıktır ve bunların azımsanmayacak bir kısmı derslerinin, konferanslarının ve söyleşilerinin sonradan yazılı hale getirilmesiyle oluşmuştur. Düşünsel dağınıklık ve umursamazlığa, sözlü olanın yazıya dökülmesindeki güçlük de eklenince anlaşılabilirliği daha da zorlaşır. Ancak, doğrudan yazdığı monografiler ve çok sayıda makale, konferans ve söyleşileri de orijinal bakış açısı itibarıyla entelektüel ilgiyi hak etmektedir. Tarihi örnekler üstünden ama hep problem eksenli bir yaklaşımı gerçekten de arkeolojik bir tutum almayı gerektiriyor. Tüm bu güçlüklerle rağmen bu aykırı ses iktidara ilişkin, özneye ve hakikate ilişkin ezberlerimizi bozacak önemli şeyler söylemektedir; bu nedenle de hakkında düşünmek hukukçular için de bir kazançtır.

İktidarın, en basit tanımıyla bir tarafın diğer tarafa istediğini yaptırması olarak konumlanması her iktidar ilişkisini kutuplu bir biçimde tanımlayan geleneksel tutumdur. Böyle tanımlarda sosyal sınıfların diğer sosyal sınıflara, devletin topluma veya bir egemenin herkese tahakkümü hallerinin hepsi iktidar olarak görünür. Bu tanımın siyasi iktidarın karşılıklılığını ve işlevsel boyutunu devre dışı bıraktığını da görmek gerekir.

Bildiğimiz iktidar analizleri çoğu kez “merkez” kavramı üstünden yapılırken Foucault’nun iktidara ilişkin analizi böylesi bir merkezi varsaymak anlamında yukarıdan aşağı değildir; aynı zamanda çok merkezlidir ve negatif de değildir. İşte tam da bu nedenlerle hukukun, yapısı ve uygulanma modelleri açısından bu iktidar analizi yeni bir bakış açısı geliştirmek için ilginç bir yaklaşım kapısını açabilir. İktidar, özne ve hakikati üretmektedir. Foucault’ya göre hem öznenin hem de hakikatin hukuk pratiklerinin üretim sürecinde oynadığı bu rol analizde merkeze alınmalıdır. Böyle yapıldığında artık farklı bir iktidar ve ilişkiler alanından tanımlamaya geçilmiş olur. Elias, *Uygarlaşma Süreci Hakkında*¹ adlı kitabında iktidarların ilişkisel olarak da tanımlanmasından bahsetmiştir. Bu tutum da iktidara ilişkin köklü bir farklılaşmadır. Buna göre farklılaşmanın yüksek bir düzeye eriştiği toplumlarda iktidar, bazı işlevlerini ve özellikle de merkezî işlevlerin, o işlevlerin sahiplerine kazandırdığı sosyal güç olarak anlaşılır. Bu sosyolojik tanım modern toplumun siyasi iktidar tipinin o topluma özgü “sosyal işlevler arası tarafsız ilişkilerce” belirlendiği ve bunların yöneticileri de belirleyeceği şeklindedir. İktidarı ilişkisel niteliği üzerinden tanımlama; iktidarı denetleme yönünden, davranış biçimlerine yönelik iktidar olarak isimlendirmeyi de haklı kılar. İlişkisel iktidar tanımında hem özne, hem öznenin gücü, iktidarın konumunu belirleyecek güce erişir.²

İktidarın bu tanımında değiş-tokuş ilişkisinde avantajsız konumda olanın rızası belirleyici olacaktır. Rıza yoksa iktidar değil, kaba güç söz konusu olur. Ancak yöntemsel olarak bu tanımın iktidar ile siyasi iktidarı ayırtırmada güçlükler taşıdığı açıktır. Şimdilik bu saptama ile yetinerek daha kökensel bir başka kavrama değinelim; bu kavram da soybilim kavramıdır. Foucault’nun temel kavramlarından olan soybilim, modern dönemin doğa bilimlerine kazandırdığı egemen ve merkezî gücün karşısında yerel, süreksiz, bir kenara bırakılmış, meşrulaşmamış bilgilerin bağımsızlığını koruma girişimidir.³

1 Norbert Elias, *Uygarlaşma Süreci*, C. 2, çev. Erol Özbek, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2007.

2 Cemal Bali Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, 2. baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 348 vd.

3 Michel Foucault, “Nietzsche, Soybilim, Tarih”, çev. Işık Ergüden, *Seçme Yazılar: 5 Felsefe Sahnesi*, yay. haz. Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s.230.

Foucault'nun tarihsel olarak geçmişte kalan şeyleri bugün sorguluyorsunuz tespitine verdiği cevap soybilim araştırmasıdır. Soybilim ile içinde bulunduğumuz zamanda ortaya çıkan sorunlar hakkında, sorunun geçmişinde önerilen cevapları izleyerek çözüm yolunda elde edilen kazanımları bugün için işlevsel hale getirmek amaçlanır.⁴ Aslında soybilimin salt tarihsel bir perspektif arayışı olmayıp işlevsel yaratıcı bir çaba olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Foucault'nun soybilim kavramı ile perspektif bütünüyle değişir. Tarihsel alana bakış anlam ilişkileri üzerinden değil, iktidar ilişkileri üzerinden kurulacaktır.

Bir başka ince ayırım olarak ortaya koyduğu, arkeoloji ile soybilim ayırımı da konunun anlaşılması açısından önemlidir. Arkeoloji yerel bilgilere ilişkin söylemlere uygun düşen bir çözümleme yöntemidir. Soybilim de genel bilgilere ilişkin söylemlerden çıkar ancak onlara tabi değildir, bir taktiktir.⁵

Foucault tarihsel ontolojiyi üç soybilim üzerinden sınıflandırır:

- İlki; Hakikatle ilişkimiz bakımından kendimize ait olan alan
- İkincisi; İktidarla ilişkimiz açısından kendimize ait olan alan
- Üçüncüsü; Etik ilişkimiz açısından kendimize ait olan alandır.

İlk alanda kendimizi bir bilgi nesnesi olarak kurarız. İkinci alanda ise kendimizi başkaları üzerinde iktidar uygulayan öznelere kurarız. Etik ilişkimiz açısından kendimize ait olan alanda ise kendimizi ahlâksal özne olarak kurduğumuz alandır.⁶

Foucault iktidar mekanizmalarını, biri hukuk diğeri de gerçeklik olmak üzere iki noktadan kavramıştır. Foucault, disiplinci iktidarın kendilerinden daha fazla yararlanmak için insanları terbiye etmeyi görev edinmiş bir iktidar olduğunu belirtir. Bireyleri kendi açısından hem nesne hem de uygulama aracı olarak gören iktidar disiplin aracılığıyla aynı zamanda bireyi de üretmektedir. Çünkü disiplin bir iktidar uygulama biçimidir. İşlevini de dışlama, kapatma, gözetleme ve normalleştirme pratikleriyle gerçekleştirir.

Foucault kendisinin iktidarı inceleme gerekçesi olarak özneyi gösterir. O, asıl olarak, özneyi anlamak istemektedir. Bunu ünlü makalesinde şöyle ifade eder; "...iktidar sorununa epey bulaşmış durumdayım. İnsan öznenin, bir yandan üretim ve anlamlandırma ilişkilerine girerken, öbür yandan ve ay-

⁴ Foucault, "Nietzsche, Soybilim, Tarih", s. 231.

⁵ Foucault, "Nietzsche, Soybilim, Tarih", s. 233.

⁶ Foucault çok sayıda kitabında dağınık biçimde yer alan bu alan ayrıştırmasıyla, aynı zamanda, tarihsel dönemler içinde özneyi tanımlayarak da ortaya koymuştur. 1955-1972 yıllarında epistemolojik özne, 1972-1980'de politik özne, 1980-1984 yıllarında ise etik özneyi betimler.

nı derecede, çok karmaşık bir nitelikte olan iktidar ilişkilerine de girdiğimi anlamam uzun sürmemişti. Bana kalırsa, ekonomi tarihi ve kuram üretim ilişkileri açısından iyi bir araçtı. Linguistik ve göstergebilim ise anlamlandırma ilişkilerini incelemenin araçlarını sunuyordu. Ama iktidar ilişkilerini incelememiz için elimizde bir araç yoktu. Bir tek yasal modeller temelinde iktidar hakkında düşünme yollarına, ‘İktidarı meşru kılan nedir?’ sorusuna başvurabiliydik. Ya da kuramsal modellere dayalı iktidar hakkında düşünme yollarına, yani ‘Devlet nedir?’ sorusuna başvurabiliydik. Bu yüzden, bu tanımdan öznenin dışsallaştırılmasını incelerken yararlanmak isteniyorsa, iktidar tanımının boyutlarını genişletmek bir zorunluluktur.”⁷

Genel olarak Foucault’da iktidarın ne bir kapasite ne de bir sahiplik ilişkisi olarak tanımlanamayacağını vurgulandığı açıktır. İktidar bir ağ gibidir; her yere uzanır. İktidar ilişkileri; iktisadi süreçlere, bilgi ilişkilerine, cinsel ilişkilere içkindir. Bu nedenle son derece geniş bir yayılım alanı vardır.

Foucault’ya göre, öznel deneyimi açıklamak için öznenin değil o deneyimi kuran söylem ile söylemin karşılıklı ve kaçınılmaz bir ilişki içinde olduğu iktidar sistemlerinin analizini yapmak gerekir. Böylece Foucault iktidar ile özne arasındaki ayrılmaz ilişkiyi vurgularken diğer yandan öznel deneyimin kurulmasında insan bilimlerinin oynadığı rolü ortaya çıkararak güçlü bir bilim eleştirisi de getirmiştir.⁸

Foucault tartışılmaksızın kabul edilen pek çok kavramı soybilimsel ve arkeolojik incelemeye tabi tutarak eleştirir. Bunu yaparken önce çıkardığı tarihsel bağlamda Foucault’nun genel felsefesi, eleştirel bir yeni-tarihselcilik olarak değerlendirilebilir. Bu eleştirilerle birlikte geleneksel iktidar tanımlarını da dışlayarak özne ve hakikat üreten bir iktidarı tüm çalışmalarının merkezine koymuştur. Foucault devletin makro konumu ile asıl iktidarın yaşandığı mikro alanların ilişkisini, gelenekselden farklı olarak, terse çevirmiştir. Çünkü ona göre makro-iktidar varlığını mikro-iktidarı kolonize ederek gerçekleştirir. Özellikle devlet-etkin kolonizasyonlarla, bilginin tekelleşmesi, disiplin edici aygıtlar ve psikiyatri aracılığı ile iktidar ilişkisi yeniden üretilir. Bu değerlendirmeden Foucault’nun devleti göz ardı ettiği sonucuna ulaşamaz. Ancak iktidar sorunsalına bambaşka bir boyut getirerek, ilişkiler üzerinden iktidar betimlenmiştir. Foucault’nun hukuka ilişkin açıklamalarını soybilim

7 Michel Foucault, “Özne ve İktidar”, çev. Osman Akınhay, *Edebiyat-Eleştiri*, No. 6-7, 1994, s. 110.

8 Ferda Keskin, “Büyük Kapatılma”, *Seçme Yazılar: 3 Büyük Kapatılma*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

ve arkeolojik yöntemin yansımalarıyla kurduğu dönemleri dikkate alarak değerlendirmek gerekir. Bu belirlenim modern dönem açısından biyo-iktidar kavramıyla şekillenmiştir. Anato-mo-politika yani bedenlerin disipline edilmesi ile nüfusun düzenlenmesine yönelik biyo-politika kavramları modern hukukla sımsıkı bir ilişki içindedir.

Foucault'nun hukuka ilişkin görüşlerini özellikle *dispositif* kavramlaştırması ile “Foucault ve Hukuk” tartışmaları bakımından orijinal bir başlık çerçevesinde tanımlayan Koloş, sonucu, hukukun da iktidar pratikleri gibi yönetimsellik denen siyasi bir projenin içinde yer aldığına bağlamıştır. Yani siyasi zemin genel bir yönetme zeminidir ve bu yönetme, makro ve mikro alanları kapsar. Hukuk da böylesi heterojen unsurları içeren dispo-sitifsel oluşu-şu-ğun unsurlarından biridir.

Eleştirel düşünce zihinsel bir temizlenmeyi olanaklı kılar. Örtülü ifadelerin altında yatan varsayımlara vakıf olmayı daha nitelikli bilmeyi sağlar. Eleştirel düşünmenin dikkat çekici özellikleri olarak;

- Aktif bir düşünme süreci olması
- Özenli ve dikkatli bir değerlendirmeyi gerektirmesi
- Hem kanıtların hem de sonuçların farkındalığı ve sürecin de titizlikle işlendiği bir yeniden yapılanma süreci oluşu
- Düşünme sürecinin kendisi hakkında düşünme
- Dönüşüme ve değişime açık düşünme
- Son olarak da kontrollü düşünmedir.

Tüm bu eğilimler aslında problem çözme değil problem bulmaya yönelik bir tutum almadır.

Foucault'nun yaklaşımında etnolojik açıdan pek çok nokta için referans oluşturabilecek öğeler vardır. Etnometodolojiyi sözlük anlamında tanımladığımızda; bireylerin gerçeği korumasında ve bu kavramları zihninde yeniden kurmasında, gündelik ilişkiler içinde sorgulamaksızın kabul ettiği inanç ve değerlerin çözümlenmesidir. Foucault işte tam da bu biçimde kabullerden kurtarılmış bir özne, hakikat ve iktidarın anlamına işaret etmektedir.

Etnometodoloji öznel ifadelerin (*indexical expressions*) ve gündelik yaşamın örgütlenmiş sanatsal ve diğer tüm pratik eylemlerin incelenmesidir. Bu nokta önemlidir çünkü öznel ifadelerin bilimsel gerçekliğe eklendiği etki-leşim alanlarının da sorgulanması gerekir. Anlaşılabilmeleri için nesnel doğ-

rular olarak kabul edilmeleri değil, kendi bağlamlarında incelenmeleri daha uygun olur.

Bu özellikler akılda tutulduğunda, bu çalışma ile Umut Koloş alanımıza son derece önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu vesile ile sevgili Umut'a Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi alanında daha nice başarılar dilerim.

YASEMİN IŞIKTAÇ

Giriş

Hukuk felsefesinin, felsefenin bir dalı olduğu, felsefenin içinde ve felsefenin hukuk ile ilgilenen özel bir uğraş alanı olduğu belirlemeleri yapılmıştır.¹ Dolayısıyla hem felsefeye dair inceleme eksenleri hukuk felsefesi için de geçerli olur ve genel felsefenin bu inceleme alanları ile hukuk felsefesi arasında paralellik kurulur² hem de genel felsefedeki idealizm (ve alt ayrımları) ile materyalizm (ve alt ayrımları) arasındaki gerilimlerin yansımada³ olduğu gibi genel felsefi konum alış hukuk felsefesi alanına da yansır ya da bu yansımanın yolu açıktır. Daha açık ifade edilecek olursa, bir hukuk felsefecisinin hukuk felsefesi, onun genel felsefi algısı ve duruşuyla paralel olduğu gibi hukuk felsefecisi olmayan bir filozofun hukuka ilişkin değerlendirmeleri onun genel felsefesi bağlamında okunmalıdır.

Bu çalışmada, Michel Foucault'nun genel felsefi duruşu ve bu duruş bağlamında hukuka ilişkin tespit ve iddiaları yukarıdaki açıklama ışığında ele alınmıştır. O halde ilk önce yapılması gereken Foucault'nun hukuka ilişkin değerlendirmelerini hukuk felsefesi ekseninde anlamaya yardımcı olacak genel felsefi algısından bahsetmek olmalıdır.

1 Arthur Kaufmann, "Hukuk Felsefesi, Hukuk Kuramı, Hukuk Dogmatikliği", çev. Hayrettin Ökçesiz, *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, yay. haz. Hayrettin Ökçesiz, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 111; Vecdi Aral, *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 30.

2 Yasemin Işıktaş, *Hukuk Felsefesi*, 2. baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 30.

3 Niyazi Öktem, Ahmet Ulvi Türkbağ, *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, 4. baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s. 46.

Hem bundan bahsetmek hem de bahsedilenleri edinebilmek, özel bir tedbirin alınması ile ancak mümkün olabilir: Foucault kendi paradigması içinden ve kendi kavramlarıyla konuşmaktadır. Hiç kimse bu paradigmanın içine girmek, kavramları kabul etmek zorunda değildir; Foucault da, filozof olmanın tanıdığı imtiyazla, kendi kavramlarını oluşturmada veya bizim evvelden beri kabul ettiğimiz kavramların içini, tutarlı olmak kaydıyla, farklı biçimde doldurmakta özgürdür. Paradigmasının içine girilmediğinde, Foucault'nun söylediği pek çok şeyin üzeri basitçe karalanmaya elverişlidir. Paradigma dışından bakıldığında anlamsız gelebilecek, çokça kabul edilmiş olanların reddiyesi olarak görülebilecek hususlar onun paradigmasına girildiğinde bambaşka bir niteliğe kavuşabilir. Özellikle söyleşilerindeki tutumundan anlaşıldığı kadarıyla, Foucault kimseye benim paradigmamı kabul etmek zorundasınız demez; ancak kimseye o paradigmanın dışında kalıp içindeymiş gibi davranma hakkını da tanımaz. Bu tutum alışın zorunlu sonuçlarından biri de kendimi, çocuklukla, Foucault ile sınırlandırmak olmuştur. Dolayısıyla tartışmalar genel olarak Foucault ekseninde yürütülmüştür.

Benzeri biçimde, Foucault'nun paradigmasının kavranabilmesi bakımından çalışmada onun düşüncelerine doğrudan yer verilmesi özellikle tercih edilmiştir. Yani Foucault'yu en iyi anlatan ve Foucault'dan sadır olan önemli ifadeler çalışmada oldukları gibi yer bulmuştur. Bu, onun paradigmasına girmeyi sağlamak için yapılan bilinçli bir tercihtir.

Çalışmada hukuk tarihine dair pek çok Foucault iddiasının varlığı dikkat çekmektedir. Bu iddiaların hakikati ne derece temsil ettiğini tartışmaktansa bunları veri olarak kabul etmek burada bilinçli ve yöntemsel bir tercihtir. Zira çalışma bakımından, hukuk tarihi alanına girebilecek bu tip tartışmaya açık konularda, ayrıca bir inceleme yapmaktan kaçınılmıştır. Foucault'nun her iddiasının hakikat olduğunu değil ama “Foucault ve Hukuk” üzerine yapılan bu çalışma için bir veri olduğunu kabul ettiğimi belirtmeliyim. Eğer iddiaların bir sağlaması yapılmaya çalışılsaydı çalışmanın renginin değişebilmesi ve hacim olarak katlanması yönündeki yüksek olasılık beni böylesine bir tercih yapmaya itmiştir.

Foucault çalışma alanının üç eksen üzerinde konumlandığını vurgulamıştır. Eksenlerden ilki bilgi, ikincisi iktidar ve üçüncüsü etiği konu alır. Bu çalışmada ise bu eksenlerden ikincisi odağa alınmış, birincisine ise iktidar ile olan bağları dolayısıyla değinilmiştir. Bu iki eksen Foucault'nun eleştireliliğinin son safhada olduğu kesitler olarak dikkat çeker. Üçüncü alan yani etik, Foucault'da, bireyin kendi kendisiyle kurduğu ilişkiye göndermede bulunur.

Her şeyi eleştirdiği ama hiçbir şey önermediği iddiası çokça gündeme getirilen Foucault'nun bir şeyler önerdiği eksen bu etik eksendir. Ancak çalışmada bu eksenin de kapsam dışında tutulmasını tercih ettim. Bunun ilk ve önemli sebebi, etik ekseni ile ilgili eserleri henüz tamamlanmamışken Foucault'nun yaşama veda etmesi; ikincisi ise yine çalışmanın genişleyen hacminin önünü almaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde Foucault'nun felsefeyi ele alışının gösterilmesi amaçlanmış ve bu ele alış, yine onun kendine has anlamlar yüklediği kavramlar da anlaşılır kılınmaya çalışılarak, ortaya konulmaya uğraşılmıştır. Foucault'nun felsefesi, kendi deyimiyle, eleştireldir.⁴ Bu eleştirelilik, şimdide ne olduğumuzu, bizi her ne isek o kılan tarihselliğin ne olduğunu tartışarak ilerlemektir. Foucault'nun burada kullandığı anahtar kavram *episteme*'dir. Epistemeler, farklı tarihsel kesitlerin bilgiyi, varlığı mümkün kılan mümkünlük koşulları olarak görülebilir. Foucault'ya göre üç episteme vardır ve bu epistemelerin bilgi ve varlık anlayışları diyalektik olmayan bir kopuşluluğa göndermede bulunmaktadır. Foucault bu epistemelerin ve özellikle, yaşadığı dönemde içinde bulunduğu Modern Çağ'ın antropolojik epistemesinin bir analizini yapar ve bu episteme içindeki pozisyonumuza dair ciddi tespitlerde, eleştirilerde bulunur. Dolayısıyla ondaki ontolojik hesaplama şimdinin tarihselliği içinde ve şimdinin ontolojisi bağlamında gerçekleşen bir eleştireliliğe göndermede bulunur.

Foucault bu eleştiriye cephaneliğinden çıkardığı metodolojik silahlarla gerçekleştirir. Bunların ilki arkeoloji dediği ve ağırlıklı olarak bilgiyi odağa alan metottur. Foucault arkeoloji ile bilgiyi mümkün kılan koşulların yani epistemelerin, bu epistemeler içinde yer alan ve bilgiyi mümkün kılan zemin olarak söylemsel ilişkiler zemininin ve söylemsel ilişkiler ile dolu episteme havuzunda yer alan söylemler ya da söylemsel oluşumlar denen alt-kümelerin analizini gerçekleştirir. Foucault söylemsel oluşumlar üzerinde özellikle durur ve hem bir söylemsel oluşumun unsurlarını hem de söylemin düzenini oluşturan ilkeleri açığa çıkarır. Eleştirinin ikinci silahı ise soybilimdir. Soybilim, ağırlıklı olarak iktidarı odağa alan bir metottur. Foucault'nun soybilime ilişkin söylediklerinin tarihyazımı, bilgi ve iktidar alanlarına dair olduğu gözlemlenir ve burada esas noktayı oluşturan, tarihyazımı ve bilgi ile ilişkileri içinde ve de ayrıca ele alınabilecek bir küme olarak iktidardır. Bu nokta, Foucault'nun felsefeye biçtiği rolü anlamamıza yardımcı olacaktır:

4 Michel Foucault, "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", çev. Osman Akınhay, *Seçme Yazılar: 2 Özne ve İktidar*, yay. haz. Ferda Keskin, 2. baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 247.

“Felsefenin rolünün gizli olanı keşfetmek olmadığı, tam da görünür olanı görünür kılmak, yani bize öylesine yakın, öylesine dolaysız, öylesine sıkı sıkıya bağlı olduğu için algılamadığımız şeyi ortaya çıkarmak olduğu uzun süredir biliniyor... felsefenin rolü gördüğümüz şeyi göstermektir. Yine de bu durumda, günümüzde felsefenin görevi şu olabilir: İçinde yer aldığımız ve en azından yüz elli yıldan bu yana felsefenin saplanıp kaldığı bu iktidar ilişkileri nedir.”⁵

Böylece iktidar meselesinin, Foucault’nun felsefi düşüncesinde kapladığı yer ortaya çıkar. Burada söylenmelidir ki, Foucault iktidar ile ilgilenir ancak Foucault *corpus*’unun çekirdek sorunu iktidar değildir. Onun asıl meselesi iktidarı, çekirdeğinde özne ve hakikatin olduğu bir felsefi sorunu analiz etmek için kullanmaktır. Bu yüzden Foucault’da bir sorunsal olarak iktidar analizi özne ve hakikate yönelen bir buz kıracağıdır.

Bu nedenle, çalışmanın ikinci bölümünde yapılması düşünülen, Foucault’nun felsefi düşününde böylesine yer kaplayan iktidar analizini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın ilk halinin adında Foucault’nun iktidar teorisi değil de iktidar analizi denilmesinin sebebi de bu analitikliktir. Foucault genel, bütünselleştirici, meta-historik, kapsayıcı ve global teorilere derin bir düşmanlık beslemekte ve kendi eserini de iktidar teorisi değil iktidar analizi olarak adlandırmaktadır: Foucault’ya göre iktidara ilişkin çalışmalarındaki amacı bir iktidar teorisi yapmaktan çok iktidar analizi yapmaktır.⁶

Foucault’nun iktidarı analiz edişi, soybilimsel çalışma yönteminin “doğası” itibarıyla, kopuk kopuk, yinelemeci ve bütünsellik kurmaktan uzak bir kimliğe sahiptir. Foucault, eserinde bütünlük kurmaya ilişkin birkaç ipucunu retrospektif yazılarında sunar ama bütünlüğü kurma işi çoklukla Foucault araştırmacısına kalır. Bu bütünlük kurma çabasında yapılacak temel şey Foucault’nun iktidarı nasıl tanımladığının ya da iktidardan anladığının ne olduğunun belirlenmesi olmalıdır. Ben de öncelikle Foucault’ya, Foucault’dan hareketle ve yine Foucault’ya rağmen yükleteceğim bir iktidar ontolojisi sıralamasını yöntemsel olarak tercih ettim. Burada iktidar, en genel bağlamda, bir ilişkiler yumağı olarak alınmıştır. Bu genelliğin aşılması, ancak iktidar tanımının unsurlarının ve ardından analiz edilen iktidarın özelliklerinin ortaya konulması ile gerçekleştirilebilmiştir. Çalışmanın ana eksenlerinden birini bu

5 Michel Foucault, “Analitik Siyaset Felsefesi”, çev. Işık Ergüden, *Seçme Yazılar: 1 Entelektüel Siyaset İşlevi*, yay. haz. Ferda Keskin, 2. baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 203.

6 Michel Foucault, *Bilme İstenci – Cinselliğin Tarihi Birinci Kitap*, 3. baskı, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 65.

saptama şekillendirmiştir. Zira Foucault'nun iktidar analizinin herhangi bir tek-merkezden yayılmayan, aşağıdan yukarıya, niyetlerde değil pratiklerde görünen ve pozitif iktidar betimlemeleri ile ilerleyişi, iktidara ilişkin yepyeni ve sarsıcı bir ele alışı gündeme getirir. Bu betimsel ilerleyiş, iktidar dendiğinde akla hâlâ devlet ve devlet benzeri makro kurumlar mı gelmeli, biçimindeki soruyu meşrulaştırdığı ölçüde önem taşımaktadır.

Foucault'nun iktidar analizini önemli kılan bir diğer husus, iktidarın aslında pozitif yani üretken olduğuna dair Foucault tefekkürüdür. Foucault'dan önce iktidar ile ilgilenen çok sayıda isim olduğu gibi özne ve hakikat ile ilgilenenler de pek çoktur. Foucault'nun farkı, iktidarın pozitifliğini özne ve hakikat üretmekte görmesinden kaynaklanmıştır. İşte burada çetin bir mücadeleye başlar. Çünkü eğer özne ve hakikat iktidar tarafından üretiliyorsa, tarih-aşırı, verili ve sabit bir özne ve hakikat de olamayacaktır. İşte Foucault'nun iktidara ilişkin soybilimsel analizi, iktidarın özneyi ve hakikati nasıl ürettiğinin tarihyazımıdır. Bu tarihyazımı geleneksel tarihyazımlarıyla ilgisiz, yepyeni ve Nietzscheci soybilimin bir ürünüdür. Foucault iktidarın özneyi ve hakikati nasıl ürettiğini hem iktidar mekanizmaları ile yani hakikat oyunları, sorunsallaştırmalar, özneleşme ve hakikat rejimleri bakımından hem de bu üretimlerin en yoğun biçimde yaşandığı kurumlar ile yani tımarhaneler, hapishaneler, hastaneler bakımından analiz ederek açıklamaya girişir.

Çalışmanın ilk iki bölümünde Foucault'nun felsefi duruşunun ve bu duruş vechesinde iktidar anlayışının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu aşamadan sonra yapılması gereken, bu felsefi duruşun ve duruş sahibinin hukuka dair söylediklerinin hukuk felsefesine etkilerinin ya da doğurabileceği yeniliklerin neler olabileceğinin araştırılmasıdır. “Foucault ve Hukuk” gibi görece yeni bir tartışma alanı ülkemizde çok az sayıda hukuk felsefecisinin ilgisine mazhar olabilmiş bakir bir alandır. Hukuk felsefesinde iktidar ve hukuk ilişkilerini çok kapsamlı biçimde ele alan çalışmaların azlığı da bu konuyu önemli kılmaktadır. Foucault'nun iktidar analizinde hukukun yerinin saptanmasının asıl önemi ise bu analiz ve analizi mümkün kılan felsefi duruşun hukuk felsefesi alanına eleştirel biçimde taşınmasından gelmektedir. Foucault'nun iktidar analizinin hukuk felsefecileri için yeni düşün imkânları doğuracağını umut etmekteyim.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yapılmaya çalışılan da budur. Şu sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır: Foucault'nun, önceki bölümlerde ortaya konulan felsefi duruşunda ve yazdıklarında, söylediklerinde yer alan hukuk değişimlerinde saptanabilecekler nelerdir? Foucault hukuka ilişkin neler düşünür

ve bu düşüncelerin, onun felsefesi ile birlikte değerlendirildiğinde işaret ettiği, edeceği şeyler neler olabilir?

Foucault'nun hukuka ilişkin nitelendirmeleri de kopuk kopuk ve bütünsel olmaktan uzaktır. Ancak bu durum anlaşılır olabilir. Kaufmann felsefede bütüne yönelindiğini ancak bütüne yönelen sorularla daha fazla ileri gidilemediğinden daha inceliklere girmek gerektiğini ve bu yüzden analitik yöntemden vazgeçilemeyeceğini ifade eder ve bu analizin ardından yapılması gereken şeyin de bir birleştirme harekâtı olduğuna değinir.⁷ Benim de çalışmanın tamamında ve özellikle üçüncü bölümde yapmaya çalıştığım budur. Foucault'nun hukuk alanına dair sarfettiği kopuk ifadelerin, saptamaların ve iddiaların toparlanması zorunlu olmuştur. Bu zorunluluk en başta, Foucault'nun modern öncesi dönemlerin hukukuna dair söylediklerini “Hukuksal-Söylemsel İktidar Modeli” olarak ayrı bir deyim altında birleştirmeme sebep olmuştur.⁸

Hukuksal-söylemsel iktidar modeli Foucault düşüncesinde modern öncesi döneme tekabül eder ve bu dönemde iktidarın işleyişi hukuksaldır (*juridical*): Bu modelde iktidar yasa(k)cı, baskıcı ve negatif bir niteliktedir. Özne, hukuksal özne-uyruk dikotomisi bağlamında değerlendirilirken hakikate de sınama ya da soruşturma yoluyla ulaşılmaktadır.

Oysa modern dönemde yepyeni bir iktidar tipi ortaya çıkar: Biyo-iktidar. Foucault, biyo-iktidar döneminde hukukun yerine dair, pek çok şey söylemektedir. Bu söyledikleri bir kısım “Foucault ve Hukuk” araştırmacısına göre Foucault'nun hukuku modern dönemden defettiği biçiminde yorumlanmışken bir başka kısım bunun tam aksini düşünmüş ve hukukun biyo-iktidar pratiklerinin varlık ve mümkünlük koşulu olduğu iddia edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde hem biyo-iktidara hem de biyo-iktidar ve dolayısıyla modern dönemde hukukun yerine dair bu görüşlere yer verilmiş ve bununla yetinilmeyerek bu görüşlerin değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışma, genel olarak, Foucault'nun *dispositif* kavramı eksenini üzerinde yer almaktadır. Önceki “Foucault ve Hukuk” tartışmalarında açıkça ve yoğun biçimde yer almadığını gözlemlediğim dispositif eksenini ve hukukun bu eksene oturtulması işini özellikle üçüncü bölümde gerçekleştirmeye çalıştım. Bu da, doğal olarak, okuyucunun daha önceki iki bölümün neden yazıldığını sorgulamasına sebebiyet verebilir. Dikkate alınmalıdır ki, çalışmanın

7 Kaufmann, “Hukuk Felsefesi, Hukuk Kuramı, Hukuk Dogmatigi”, s. 114-115.

8 Foucault deyimi bu biçimiyle hiç kullanmasa da “hukuksal-söylemsel” ya da “hukuksal analiz” dediği yerler mevcuttur.

birinci ve ikinci bölümleri, Foucault'nun hukuka dair söylediklerinden çıkarılanlara yer verdiğim üçüncü bölümde ortaya konulanların anlaşılabilmesi için zorunlu duraklar olmuştur. Başka deyişle, Foucault'nun felsefi duruşu ve bu duruş vechesinde iktidarı analiz edişi ele alınmaksızın onun dispoitif izleğine varılması zorlayıcı olabilirdi. Bu olası zorluğun aşılması ise dispoitif izleğine giden yolu açığa çıkarmakla gerçekleşebilirdi. Dolayısıyla, Foucault'nun hukuk üzerine söylediklerinin içinin yine bir Foucault kavramı olan dispoitif etrafında doldurulmasının amaçlandığı bu çalışmada, dispoitif eksenini tüm çalışmaya yedirilmeye ve son bölümde kendi “Foucault ve Hukuk” okuyuşum bu eksene oturtulmaya çalışılmıştır.

Çalışma hukuk felsefesi odaklıdır. Kaufmann felsefede işe tekil olanlardan başlansa da tekili ele almanın, aslında, tekilin ardında yatana ulaşmayı amaçladığını belirtmiştir.⁹ Foucault'yu çalışmada ele alışım da Foucault'nun hukuka dair ifade, tespit ve iddialarından hareketle hukukun ardında yatani tespiti dair bir girişimde bulunmaktır. Eğer hukuk felsefesi hukukun ne olduğunu ve niteliğini saptamaya çalışıyorsa,¹⁰ Foucault bu uğraşta kendisinden yararlanılması gereken bir düşünürdür. Eğer bu iddia kabul görürse, çalışma amacına ulaşabilmiş demektir.

⁹ Kaufmann, “Hukuk Felsefesi, Hukuk Kuramı, Hukuk Dogmatigi”, s. 113.

¹⁰ Vecdi Aral, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 147.

BİRİNCİ BÖLÜM

Foucault'nun Ontolojisi ve Metodolojisi